

Rogozińska Arleta Magdalena. Dialog czy milczenie w przestrzeniach szkoły - prezentacja wyników przeprowadzonych badań własnych = Dialogue or silence in the spaces of school - presentation of their research results. Journal of Health Sciences. 2014;04(02):237-256. ISSN 1429-9623 / 2300-665X.

The journal has had 5 points in Ministry of Science and Higher Education of Poland parametric evaluation. Part B item 1107. (17.12.2013).

© The Author (s) 2014;

This article is published with open access at License Open Journal Systems of Radom University in Radom, Poland

Open Access. This article is distributed under the terms of the Creative Commons Attribution Noncommercial License which permits any noncommercial use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author(s) and source are credited. This is an open access article licensed under the terms of the Creative Commons Attribution Non Commercial License (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc/3.0/>) which permits unrestricted, non commercial use, distribution and reproduction in any medium, provided the work is properly cited.

This is an open access article licensed under the terms of the Creative Commons Attribution Non Commercial License (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc/3.0/>) which permits unrestricted, non commercial use, distribution and reproduction in any medium, provided the work is properly cited.

Conflict of interest: None declared. Received: 29.11.2013. Revised 21.12.2013. Accepted: 15.02.2014.

Dialog czy milczenie w przestrzeniach szkoły - prezentacja wyników przeprowadzonych badań własnych

Arleta Magdalena Rogozińska

**Osobisty Pedagog Terapeuta Oligofrenopedagog
IKF, WKFZIT, Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy, Poland
Artykuł pokonferencyjny, Bydgoszcz 2010
(Aksjologiczne podstawy edukacji: milczenie, monolog, dialog)**

Dialogue or silence in the spaces of school - presentation of their research results

Arleta Magdalena Rogozińska

**Personal Pedagogists Therapist Oligofrenopedagist
IPC, DPCHAT, Kazimierz Wielki University in Bydgoszcz, Poland
Article post-conference, Bydgoszcz 2010
(Axiological education base: silence, a monologue, dialogue)**

Wprowadzenie

„Formowaniu szeroko rozumianego dialogu służą nie tylko takie modele edukacyjne, które stawiają na kreatywność, ale te, które stanowią furtkę do cywilizacyjnego rozwoju współczesnych społeczeństw.”

Arleta Magdalena Rogozińska

New Age wprowadził w życie społeczno-gospodarcze wiele radykalnych zmian zwłaszcza w krajach środkowo-europejskich. Od tych zmian uzależnione jest nasze „Tu i teraz”. Zatem funkcjonowanie szkoły jest odbiciem i konsekwencją określonej wewnętrznej, a także zewnętrznej polityki kraju. Praktyka oświatowa jest często

usprawiedliwiana działaniami w imię jakichś wyższych wartości, które są odbiciem danej idei. W związku z tym często zadajemy sobie następujące pytania:

Kogo i jak nauczać oraz wychowywać?

Jakie wartości przyświecają w danej epoce?

Jakie wartości funkcjonują w szkole i poza jej murami?

Jak budować spójny system oddziaływań wewnątrz szkolnych i poza instytucjami edukacyjnymi?

Dokąd zmierza współczesna edukacja?

Poprzedni ustrój jak zauważają Michał Godlewski, Stanisław Krawcewicz, Tadeusz Wujek i Paweł Prusak-autorzy podręcznika akademickiego *Pedagogika filozofia marksistowska* dysponowała własnym, oryginalnym systemem aksjologicznym, który stanowił podłoże całokształtu społecznej praktyki, a więc także wychowania socjalistycznego. Teoria i praktyka marksizmu wysuwała jedną naczelną wartość na czoło całego systemu aksjologicznego. Wartością tą, wyznaczającą cały program socjalistycznych przeobrażeń życia społecznego oraz całokształt praktyki budownictwa ustroju socjalistycznego, był człowiek, jego szczęście i rozwój. W tym miejscu warto zadać kolejne pytanie: Czym jest więc dzisiejsza szkoła i otaczające nas społeczeństwo? Otrzymaliśmy po roku 1989 wolność, „**pluralizm**” (Sobol E. 1993, s.631) i możliwość współdecydowania o losach szkoły i całego kraju.

Ale czy to wystarczy, by budować przyszłość opartą na tolerancji, integracji i współdziałaniu?

Prowadząc badania w obszarze edukacji już od okresu transformacji ustrojowej zauważyłam, że polska szkoła przechodząc kolejne reformy nie była i nie jest gotowa na pełny udział w przeobrażeniach społecznych epoki globalizmu.

A dlaczego tak mało robi się dla poprawienia jakości nauczania?

Nadal funkcjonują schematy w funkcjonowaniu szkoły, w mentalności poszczególnych wykładowców i uczniów.

Czy materialne dobra takie jak piękne wyposażenie pomieszczeń lekcyjnych zastąpią podstawowe potrzeby rozwojowe?

Oczywiście, że nie. Przyjazna szkoła to nie tylko meble, ale przede wszystkim kadra pedagogiczna przekazująca fundamentalne wartości oprócz wiedzy ogólnej o świecie. To osoby, które swoim postępowaniem w codziennym życiu wskazują kierunki funkcjonowania społecznego młodemu człowiekowi. Dziś wykładowca utracił w oczach uczniów autorytet przysługujący tejże profesji. Szkoła stała się „ringiem bokserskim”, gdzie zmieniają się kibice. Wyznacznikiem uczestnictwa w kibicowaniu jest wiek uczestnika. A przecież

najwyższą wartością jest człowiek w procesie edukacji, obejmującej nauczanie i wychowanie. Najwyższym dobrem poza Bogiem w egzystencji człowieka jest jego szczęście, poczucie bezpieczeństwa i rozwój. Niestety okazuje się, że szczęście i rozwój człowieka są uzależnione od warunków w jakich on funkcjonuje oraz siły wewnętrznej jednostki, która determinuje go do dalszego działania w celu poprawy jakości życia. A jakie wartości funkcjonują w przestrzeniach współczesnej szkoły? Otóż z moich długoletnich badań wynika, że wartości takie jak:

- szacunek do siebie i drugiego człowieka, to złudzenie.
- tolerancja, to czarna ręka odbita na ścianie.

Kto jest w stanie zapewnić wysoki poziom edukacji?, skoro wykładowcy boją się reakcji słuchaczy, wręcz nakazują samodzielne rozwiązywanie wewnętrznych konfliktów. W sytuacjach krytycznych przyjmują postawę mediatora-amatora.

Z badań wynika, że generalnie polska szkoła przyjmuje obecnie liberalny styl zarządzania. Natomiast rzeczywistość edukacyjna obserwowana w sposób bezpośredni prezentuje zupełnie odmienny obraz tj. w przestrzeniach szkoły funkcjonuje styl mieszany tzn. „demokratyczno-liberalno-autokratyczny” (Gawronski K., Stefan A., s. 13).

Czy takie rozbieżności są gwarancją kształtowania w młodych ludziach odpowiednich postaw, gwarantujących prospołeczny stosunek do innych?

Rzeczywistość społeczna jest tworzona nie tylko dla człowieka, ale to on jest podmiotem, dzięki któremu zachodzą przeobrażenia społeczno-gospodarcze. Co roku tysiące studentów opuszcza uczelnie. Ci „przebojowi” otrzymują pracę na wymarzonych stanowiskach nie koniecznie spełniając się w danej profesji, ponieważ brakuje w nich miłości do wykonywanej pracy.

W dobie New Age, który pozwolił na rozwój dzikiego kapitalizmu nie ma miejsca na wartości wyższego rzędu. Tymi samymi prawami rządzi się szkoła, której domniemanym zadaniem i najwyższą wartością jest przygotowanie młodego człowieka do życia w globalnej wiosce, której jedną z priorytetowych wartości jest stosowanie przemocy w dążeniu do wyznaczonego celu, by zapewnić sobie i przyszłej rodzinie byt materialny na wysokim poziomie. A więc szkoła przygotowuje ucznia, by był zdolny do pełnego i wszechstronnego funkcjonowania w kapitalistycznym społeczeństwie.

Czym więc jest dialog w przestrzeniach szkoły?

Poszukiwanie dialogu w obszarze edukacji powinno być najważniejszym celem polityki oświatowej. Jednakże dialog nie stanowi wartości samej w sobie i samej dla siebie. Zabiegamy o nawiązanie dialogu w edukacji po to, aby w konsekwencji doskonalić

umiejętność prowadzenia skutecznej komunikacji, bez zakłóceń kanału informacyjnego, które często prowadzą do niezrozumienia oraz konfliktów wewnątrz instytucjonalnych ze względu na różnice intencjonalne i interpretacyjne. Dialog jest często zakłócany milczeniem, które stanowi blokadę w konstruowaniu niezbędnych działań w obszarze dostosowania warunków do wymogów i standardów unijnych. Wiadomo, iż dzięki dialogowi dążymy do pełniejszego poznania potrzeb drugiego człowieka. Mamy możliwość doskonalić ludzkie życie. W nim znajdujemy szansę skutecznego i owocnego działania, zdolnego zaspakajać nasze potrzeby. Należy też zaznaczyć, że New Age wniósł chaos w życie jednostek i całych grup społecznych z powodu nie przygotowania na jego nadejście. Zatem dialog w edukacji powinien wносить wiedzę, która będzie użyteczna człowiekowi. Poza tym powinna być pomocna w realizacji zamierzonych celów. Bacon często wyraźnie podkreślał, iż skuteczny dialog stanie się „pogromcą niedostatku, człowiek słusznie wynosi się ponad przyrodę i góruje nad nią nie tylko potęgą intelektu, lecz również siłą i sprawnością własnych rąk.

Czym więc jest edukacja?

W jakim kierunku zmierzamy?, by uzyskać klarowną przestrzeń edukacyjną w polskich warunkach, skoro wiadomo, że wiedza pochodzi z doświadczenia czasu i przestrzeni. To właśnie doświadczenie dostarcza klarowności i jest niezbędne w podejmowaniu skutecznych działań w codziennym życiu jednostki. Człowiek w chwili narodzin jest czystą kartą. Dopiero później wzrastając i zdobywając doświadczenie „zapisuje ją własnymi znakami” i co najważniejsze jego umysł jest otwarty na nabywanie i doskonalenie umiejętności porozumiewania się na drodze dialogu.

Co z tego wynika?

Otóż z punktu genetycznego ujęcia dialogu, wszyscy ludzie od chwili urodzenia są sobie równi. Dopiero „czynniki endogenne” i „czynniki egzogenne” powodują, że ludzie zaczynają się różnić w danej społeczności. To są różnice wtórne, poniekąd nabyte, uwarunkowane środowiskiem życia, statusem społecznym, poziomem wykształcenia. Poza tym program zmian struktury człowieka, jego mentalności, by uczynić jego życie pełniejsze, szczęśliwsze i rozumne wymaga wielu zabiegów. Często przenika w głębsze struktury reform wychowania, by wnieść pozytywne cechy w rozwoju. Niestety radykalne zmiany struktury funkcjonowania społeczności tzw. szeroko rozumianej edukacji wprowadzają również zagrożenia na drodze budowania dialogu opartego na demokracji i zasadzie równych szans.

Uważam, że nadal w obszarze polskiej edukacji pokutuje znane, stare powiedzenie: „Wykuć, zdać, zapomnieć”. W latach 2003-2010 przeprowadzone zostały badania porównawcze w obszarze edukacji w kraju i za granicą. To skłoniło mnie, by spojrzeć na

polską szkołę z perspektywy bezpośredniego obserwatora. Przedmiotem moich zainteresowań badawczych były właśnie te dwa bardzo ważne pojęcia towarzyszące człowiekowi w każdej epoce istnienia ludzkości, którymi są dialog i milczenie. W tymże czasie badałam:

1. Wpływ dialogu i milczenia na relacje interpersonalne nauczyciel→uczeń, uczeń→uczeń, nauczyciel→nauczyciel.
2. Wpływ struktury systemu edukacyjnego na rozwój dialogu i milczenia w obszarze rozwoju zawodowego nauczycieli.
3. Wpływ struktury systemu wewnątrz instytucjonalnych zależności na wszechstronny rozwój uczni.
4. Wpływ transformacji ustrojowej na przemiany polskiego systemu edukacyjnego na tle krajów członkowskich Unii Europejskiej.

W tym też okresie zauważono, że w obszarze edukacji zachodzą znaczne zmiany, ale jest jeszcze poczucie przynależności do epoki tzw. milczenia. Nauczyciele nadal tkwią w pajęczej sieci ideologicznych założeń byłego systemu politycznego i zależności politycznych. Badania dowodzą, iż w postkomunistycznym kraju muszą minąć trzy pokolenia, by obszar edukacji mógł stać się „klarowną przestrzenią dialogu i demokracji”, ponieważ seniorzy często gubią się w przestrzeni czasowej i konsekwentnie, podświadomie realizują założenia pracy dydaktyczno-wychowawczej oparte na metodach „etykietyzacji” (E. Sobol, 1993, s. 189), „udupienia”, i „poniżania”. (Gombrowicz W. Ferdurke, s.50). Nie można pozwalać na rozwój hipokryzji. Nauczyciele rozpoczynający karierę zawodową niejednokrotnie stają się obiektem manipulacji i mobbingu. Nasuwa się pytanie:

Czy jest to stosowna przestrzeń dla rozwoju dialogu w edukacji?

Wnioskować można, iż dynamika zmian oraz globalizacja wprowadziła wiele pozytywnych wartości takich jak pluralizm, to jednak szkoła nadal jawi się jako potężny smok o trzech głowach. Jedną głowę to „fobia szkolna” (King NJ., Bernstein GA. (2001), s. 197-205). Drugą głowę to toksyczne środowisko edukacyjne. A trzecią głowę to chore ambicje rodziców i nauczycieli. Walecznym rycerzem zatem musi pozostać uczeń. Jak łatwo zauważyć szkoła jest sceną, gdzie zauważalne są braki w umiejętności prowadzenia dialogu w obszarze edukacji, mimo, że już Ustawa o systemie oświaty w RP uchwalona 7 września 1991 roku, zgodnie z którą Oświata w Rzeczypospolitej Polskiej (Pilch M., 2006 s. 20) stanowić ma wspólne dobro całego społeczeństwa; kierując się zasadami zawartymi w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, a także wskazaniem zawartymi w Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka, Międzynarodowym Pakcie Praw Obywatelskich i Politycznych oraz Międzynarodowej Konwencji o Prawach Dziecka.

W związku z powyższymi wywodami pragnę przedstawić na podstawie przeprowadzonych badań w latach 2003-2010 skutki braku spójności wartości przekazywanych uczniom w instytucjach edukacyjnych w Polsce na tle danych uzyskanych z niektórych krajów Unii Europejskiej.

Prezentacja części badawczej

Założeniem były badania porównawcze sytuacji osób uczących się i wykładowców w przestrzeniach polskich instytucji edukacyjnych i wybranych krajach Unii Europejskiej oraz zaistniałych zmian po okresie transformacji ustrojowej i przystąpieniu Polski do Unii Europejskiej.

Celem niniejszych badań było poszukiwanie metod zapobiegania dezintegracji funkcjonowania instytucji edukacyjnych oraz sposobów budowania wspólnej płaszczyzny w relacjach słuchacz-wykładowca, wykładowca-wykładowca, słuchacz-słuchacz. W związku z powyższym postawiłam następujące problemy badawcze:

1. Jaki bagaż doświadczeń wnoszą reprezentanci poszczególnych grup społecznych i w jakim nasileniu do środowiska edukacyjnego? (negatywne i pozytywne)
2. Jakie czynniki mają wpływ na nasilanie się stosowania przemocy w przestrzeniach szkoły?
3. Jak rozpoznać, że w szkole są agresorzy wykorzystując techniki zastosowywania elementów manipulacji, przemocy psychicznej w celu osiągnięcia osobistych lub grupowych korzyści?
4. Co przeważa dialog czy milczenie w przestrzeniach szkoły?

Dla celów moich badań postawiłam sobie następujące hipotezy badawcze. A mianowicie:

1. Studenci o niższym poziomie inteligencji niż wysoki wykazują wyższy poziom braku umiejętności w obszarze stosowania fundamentalnych zasad dialogu opartego na poszanowaniu poglądów partnera dialogu niedostosowania społeczne. Hipoteza potwierdziła się.

2. Nauczyciele akademicki nadal funkcjonują na granicy dwóch przestrzeni edukacyjnych jakim jest okres przed 1989 i lata pełnego rozwoju epoki New Age. Hipoteza potwierdziła się.
3. Wykładowcy i studenci nie potrafią funkcjonować w nowej rzeczywistości utrzymując relacje międzyludzkie na zasadzie współdziałania i kompromisu. Hipoteza potwierdziła się.
4. Współcześni wykładowcy charakteryzują się znaczną niedojrzałością w sferze umiejętności przekazywania fundamentalnych wartości i odpowiedzialności za przyszłość drugiego człowieka. Hipoteza potwierdziła się.
5. Wykładowcy posiadają wysoką świadomość występowania i stosowania przemocy w przestrzeniach edukacyjnych. Hipoteza potwierdziła się.
6. Relacje wykładowca – wykładowca, wykładowca-student oraz student – student są obecnie na niskim poziomie, co przejawia się wzrostem zaburzeń psychicznych i prób samobójczych wśród studentów oraz wzrost poziomu sięgania po środki dopingujące. Hipoteza potwierdziła się.
7. Dialog w przestrzeniach edukacyjnych jest zakłócany szumami informacyjnymi. Hipoteza potwierdziła się.
8. Milczenie w przestrzeniach edukacyjnych jest alternatywą na rozwój indywidualny wybitnych jednostek wśród studentów. Hipoteza potwierdziła się.

Pragnę w tym miejscu zaznaczyć, iż badania były prowadzone za pomocą nowoczesnych technik komunikacyjnych m.in. Internet. Analiza materiału badawczego została wykonana dzięki współpracy międzynarodowej (zagraniczni korespondenci z Niemiec, Belgii, Szwajcarii i Wielkiej Brytanii). Badania były prowadzone w latach 2002-2010. Dodatkowym źródłem informacji był wywiad ustrukturuwany przeprowadzony z osobami i otoczenia.

Wszystkie badane osoby wypełniały w obecności i pod kontrolą tej samej osoby, która gromadziła niezbędne do badań informacje z czterech wymienionych powyżej źródeł. Badania empiryczne z zakresu umiejętności podejmowania i prowadzenia skutecznego dialogu na zasadach solidarności, kompromisu, szacunku i demokracji zostały przeprowadzone w różnych przestrzeniach szkoły. Reprezentantami tychże środowisk byli:

*studenci studiujący na zagranicznych uczelniach posiadający obywatelstwo polskie:

studenci I stopnia

studenci II stopnia

studenci III stopnia

*studenci studiujący w Polsce posiadający obywatelstwo polskie:

studenci I stopnia

studenci II stopnia

studenci III stopnia

Jak wcześniej wspomniałam terenem badań były placówki edukacyjne w kraju i zagranicą.

Badania prowadzone były etapowo, w różnych okresach czasowych:

Lata 1989-2000

Lata 2001-2003

Lata 2004-2010

Badani reprezentowali różne środowiska, poglądy, zachowania. W badaniach brali udział studenci. Podczas badań posłużyłam się poniższą ankietą.

Ankieta				Uwagi badacza
Dialog i milczenie a relacje interpersonalne w świetle kształcenia studentów wyższych uczelni				
Płeć				
Poziom wykształcenia				
Lokalizacja/ usytuowanie szkoły/uczelni				
Obszar terytorialny				
Państwo Unii Europejskiej				
Środowisko wielkomiejskie	Miasto do 20 tys. mieszkańców	Obszar wiejski		

Kształcenie i wychowanie na poziomie dialogu służy rozwijaniu u młodego człowieka poczucia odpowiedzialności za siebie i drugiego człowieka.			
Tak	Nie	Nie wiem	
Szkoła winna zapewnić każdemu uczniowi warunki niezbędne do jego rozwoju. Czy tak jest w rzeczywistości?			
Tak	Nie	Nie wiem	
Czy uczelnia dostosowuje treści, metody i organizację nauczania do możliwości psychofizycznych studentów, a także możliwość korzystania z opieki psychologicznej i specjalnych form pracy dydaktycznej?			
Tak	Nie	Nie wiem	
Czy uczelnia sprawuje opiekę nad studentami szczególnie uzdolnionymi realizowanie indywidualnych programów nauczania oraz ukończenia uczelni na poszczególnym poziomie w skróconym czasie?			
Tak	Nie	Nie wiem	
Czy kształcenie studentów w zakresie danej gałęzi wiedzy oraz ich przygotowanie do wykonywania określonych zawodów jest na wysokim poziomie?			
Tak	Nie	Nie wiem	

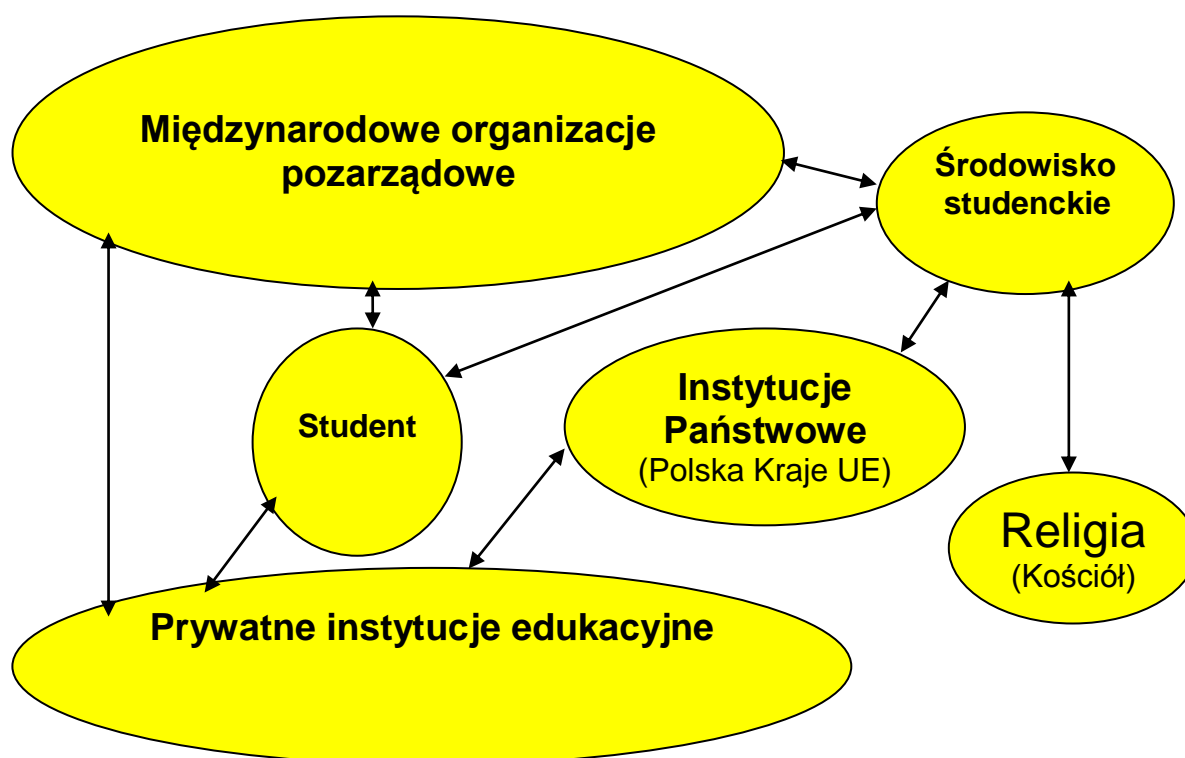
Czy wyższe uczelnie dbają o zdrowie i czy realizują zalecenia PPP w zakresie dostosowania warunków edukacyjnych studentom o specyficznych potrzebach i trudnościach edukacyjnych?			
Tak	Nie	Nie wiem	
Czy uczelnie wyższe kierują się zasadami wychowania studentów w duchu poszanowania praw człowieka, patriotyzmu, demokracji i odpowiedzialności za losy społeczeństwa i państwa?			
Tak	Nie	Nie wiem	
Czy uczelnie podejmują starania, aby w środowisku akademickim panował kult prawdy i sumiennej pracy oraz atmosfery wzajemnej życzliwości?			
Tak	Nie	Nie wiem	

Ryc. Ankieta. Sytuacja studentów w przestrzeniach edukacji akademickiej

Otrzymawszy klarowny obraz sytuacji studentów we współczesnej szkole wyższej pokusiłam się również przeprowadzić badania dotyczące wpływu struktury systemu wewnątrz instytucjonalnych zależności na wszechstronny rozwój studentów. Na podstawie zebranych danych z powyższych ankiet oraz obserwacji bezpośredniej sporządziłam prezentację wyników badań.

Poniżej prezentuję sytuację studenta we współczesnym świecie oraz mechanizmy umożliwiające jego wszechstronny rozwój na drodze budowania międzykulturowego dialogu.

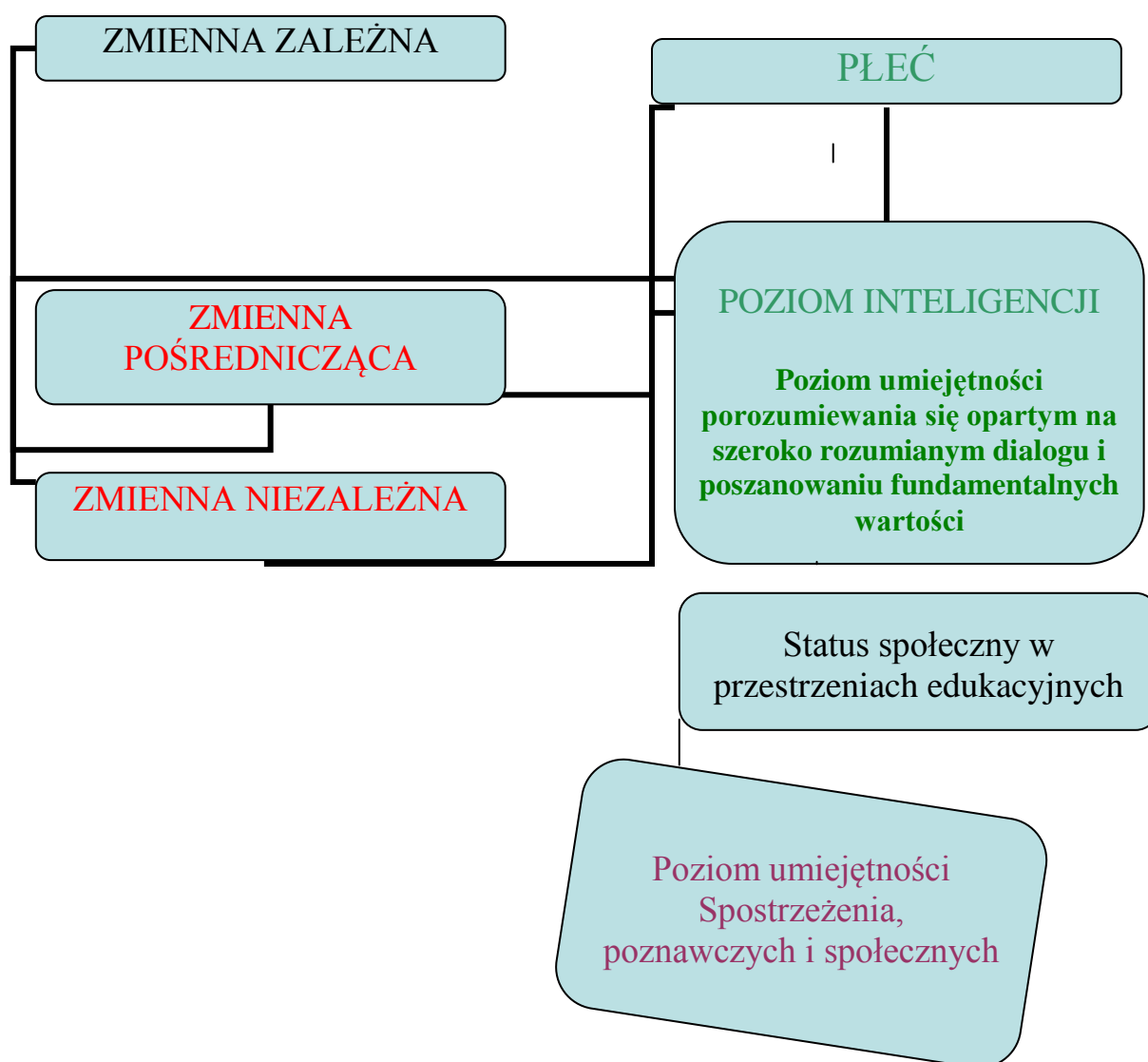
Kończącym etapem po dokonaniu doboru zmiennych i ich wskaźników, zdefiniowaniu podstawowych pojęć, przedstawieniu hipotetycznych zależności oraz ustaleniu metod oraz technik badawczych była ocena skuteczności przeprowadzonych badań. Dobierając metody badawcze zwracałam uwagę na główne kryteria przydatności postępowania badawczego, którymi są: obiektywność, rzetelność i trafność.

Ryc. 1. Student a instytucje w obszarze dialogu. Model współpracy instytucji państwowych, pozarządowych i prywatnych w poszukiwaniu alternatywnych sposobów tworzenia dialogu w przestrzeniach edukacyjnych

Dla realizacji celu badań, rozwiązywania problemów badawczych, niezbędne było dobranie takich metod, które pozwoliły mi uzyskać optymalne, sprawdzone informacje, opinie i fakty. Określiłam zmienne. Był to jeden z istotnych zabiegów metodologicznych połączonych z wysuwaniem hipotez roboczych. Chcąc stwierdzić, czy badane fakty lub zjawiska występują w interesującym mnie przypadku, ustaliłam wskaźniki, na których podstawie mogłam wnioskować z dużym prawdopodobieństwem, iż wystąpiło dla mnie

interesujące zjawisko. Dla potrzeb moich badań posłużyłam się również wywiadem i analizą dokumentów. Badanie polegało na wprowadzeniu do grupy składającej się z 200 uczniów, dwóch zmiennych niezależnych, stworzeniu ciągu logicznego wyobrażeń, przeżyć psychicznych, osobistych doświadczeń. Cała grupa liczyła 400 osób. By przejrzyciej przedstawić zależności istniejące we współczesnej szkole i ich wpływ na dostarczanie fundamentalnych wartości studentom posłużyłam się poniższą ryciną.

Ryc. 2. Model współzależności zmiennych

Osoba prowadząca badania, pełniła rolę obserwatora zachowań oraz koordynatora podczas wypełniania ankiet. Każdy badany wypełniał ankietę w warunkach pozbawionych czynnika wywołującego stres oraz odizolowania od pozostałej grupy. Były to indywidualne spotkania. Dane badanych są tajne. Zaufanie zwiększyło liczebność grupy, która chciała wypełnić ankietę. Po prostu była anonimowa. Jedynymi danymi ujawnionymi są: typ szkoły, w której uczy się lub pracuje osoba badana oraz obszar geograficzny, w którym funkcjonuje dany typ szkoły. Badanie opierało się na planie 3-grupowym z pomiarami etapowymi zmiennej zależnej. Jest to bardzo słaby plan, który ze względu na brak grupy kontrolnej podlega wpływom wszystkich czynników zakłócających trafność wewnętrzną. Badanie polegało na wprowadzeniu zmiennej niezależnej, trzech osób, które nie pasowały wiekowo do grupy uczniów danego etapu edukacji akademickiej. Poniższa tabela przedstawia zmienne i ich wskaźniki, które są niezbędne w przeprowadzonych przeze mnie badaniach.

Tabela nr 1 Zmienne i ich wskaźniki

RODZAJ ZMIENNEJ	ZMIENNE	WSKAŹNIKI
Zmienna zależna	- umiejętności poznawcze badanych	- wyniki punktowe (ocena umiejętności oceniań i spostrzegania zjawisk społecznych)
Zmienna niezależna	- inteligencja - spostrzegawczość - obiektywność - empatia	
Zmienna pośrednicząca	- status społeczny - typ szkoły	- indeks wykształcenia - nauczyciel, uczeń - wiek (przedziały wiekowe)

Prezentacja wyników badań

W wprowadzeniu określiłam powód moich poszukiwań. Teraz pragnę uściślić nie tylko cele ogólne moich badań, ale zwrócić uwagę na cele operacyjne.

Priorytetowym celem prowadzenia badań, które prowadziłam już w latach 1989-2008 było określenie poziomu rozwoju dialogu oraz nasilenia milczenia i monologu w obszarze edukacji oraz wyznaczenie rodzajów następstw braku fundamentalnych podstaw do pełnego uczestnictwa w szeroko rozumianym dialogu wewnątrz oświatowym na gruncie krajowym i międzynarodowym. Badani podzieleni na trzy grupy środowiska studenckiego są reprezentantami studentów polskich studiujących w kraju i za jej granicami. Na podstawie wyników badań dokonałam wyłonienia czynników pobudzających i hamujących dialog w obszarze edukacji. W badaniach posłużyłam się ankietą, ale przede wszystkim wywiadem z poszczególnymi przedstawicielami środowiska studenckiego. Wywiad był przeprowadzany podczas osobistych spotkań. W przypadku studentów studiujących na zagranicznych uczelniach pozwoliłam sobie użyć techniki zdalnej komunikacji tj. telefon, korespondencja oraz kontakt za pomocą Internetu. W badaniach wzięło udział 400 studentów. Podzieliłam tę grupę na dwie podgrupy. Analizie poddane są również wyobrażenia, ślady pamięciowe, myśli oraz mechanizm działania przeciwstawnych sobie relacji międzyludzkich, którymi jest dialog i milczenie. Odpowiedzi respondentów to nic innego jak specyficzne doznania psychiczne wywołane przez bodziec lub zdarzenie.

W przypadku niniejszych badań dialog i milczenie miał wywołać wiele różnych skojarzeń i reakcji samego respondenta. Poza tym miał sprowokować do podjęcia działań na drodze dialogu oraz dokonać obiektywnej oceny sytuacji jaka ma miejsce w uczelniach wyższych. Zastosowana metoda jest procedurą diagnostyczną, służącą jako technika projekcyjna, pozwalająca ujawnić reakcje osób badanych w sytuacji np. rozmowy, wywiadu lub wypełniania anonimowych ankiet. Należy również w tym miejscu wyraźnie podkreślić, że subiektywne tym razem i szczere wypełnienie ankiety jest podstawą do przeprowadzenia rzetelnych badań i jest to bardzo ważne w odniesieniu do postawionego celu. Subiektywizm ma być również wynikiem przeżyć psychicznych, a także przyzwyczajeniem się do unikania sytuacji, gdzie trzeba rozwiązywać problemy na drodze szeroko rozumianego dialogu.

Wybór innej postawy jaką jest milczenie może być środkiem toksycznym, który nadal pozostawił ślad z historii polityki oświatowej minionego ustroju państwa. Dla celów badań

poziom świadomości istnienia czynników hamujących rozwój powszechnego dialogu w przestrzeniach szkoły określono jako wysoki i niski.

Poniższa tabela prezentuje wyniki badań w zakresie obszarów moich zainteresowań.

<i>Płeć badanych i obszar terytorialny funkcjonowania instytucji edukacyjnych</i>					
<i>Obszar badawczy</i>	<i>Poziom kształcenia</i>	<i>Mężczyźni</i>		<i>Kobiety</i>	
		<i>Polska</i>	<i>Wybrane krajeUE (Niemcy,Belgia, Szwajcaria,Wielka Brytania)</i>	<i>Polska</i>	<i>Wybrane krajeUE (Niemcy,Belgia, Szwajcaria,Wielka Brytania)</i>
Poziom realizacji wskazań Poradni Psychologiczno-Pedagogicznych 1998-2000	Studenci I stopnia	26%	24%	15%	10%
	Studenci II stopnia	13%	10%	9%	13%
	Studenci III stopnia	6%	0%	3%	0%
	Poziom dyskryminacji studentów ze względu na ranking uczelni 1998-2000	Studenci I stopnia	60%	40%	40%
	Studenci II stopnia	5%	10%	15%	70%
	Studenci III stopnia	Brak danych			
Prezentacja wyników badań z	Studenci I stopnia	35 %	28%	30,5%	19,5%

zakresu występowania u studentów specyficznych trudności edukacyjnych 2001-2003	Studenci II stopnia	24%	26%	15%	18%
	Studenci III stopnia	5%	Brak danych	3%	Brak danych
Wpływ specyficznych trudności edukacyjnych na zakłócenia w relacjach interpersonalnych wykładowca-student 2001-2003	Studenci I stopnia	40%	10%	45%	10%
	Studenci II Stopnia	17,3%	32,7%	39,5%	10,5%
	Studenci III stopnia	0%	0%	0%	0%
Poziom odporności na krytykę 2004-2010	Studenci I stopnia	9%	Brak danych	5%	10%
	Studenci II stopnia	13%	13,1%	13,5%	2%
	Studenci III stopnia	4%	15%	2%	40%
Procentowy wzrost myśli samobójczych i samobójstw wśród studentów na tle niepowodzeń edukacyjnych 2004-2010	Studenci I stopnia	15%	18,6%	10%	30%
	Studenci II stopnia	15%	9%	5%	1,1%
	Studenci III stopnia	3%	2%	9%	Brak danych

Tabela nr 1. Zestawienie ogólne zakresu badań nad funkcjonowaniem dialogu i milczenia w przestrzeniach szeroko rozumianej szkoły

Podsumowanie

Podsumowując powyższe rozważania nad potrzebą zaistnienia szeroko rozumianego dialogu w przestrzeniach szkoły chciałabym nadmienić, iż transformacja ustrojowa, rozluźnienie kulturowe, podwyższające się bezrobocie. Globalizacja wprowadziła również wiele negatywnych wzorców zachowań (amerykanizacja). Umiejętność znalezienia się w sytuacji, w której liczy się tylko przemoc i milczenie oraz moc przetrwania, sprostanie wymaganiom za wszelką cenę nakłada obowiązek samoobrony, do czego szkoła przygotowuje. To właśnie ta instytucja w dużej mierze przyczynia się do wysokiego lub niskiego rozwoju osobowości, a także do popełniania samobójstw już wśród najmłodszych studentów, bo brakuje zdrowego dialogu pomiędzy studentem a wykładowcą. Zapewnienie studentom dobrego startu, bezpieczeństwa decyduje o dalszym ich powodzeniu, w dalszej karierze, bo przecież celem kształcenia jest przyczynianie się do wszechstronnego rozwoju osobowości jednostki oraz ukształtowanie, rozumienie pojęć współczesnej nauki i cywilizacji, kreatywności językowej wraz z opanowaniem odpowiednich umiejętności oratorskich.

Na podstawie powyższych wyników badań pozwoliłam sobie dokonać jeszcze jednego usystematyzowania A mianowicie: na 100 przebadanych wykładowców w kraju 53% przyznało, że środowisko akademickie niczym nie różni się od poziomu niższych szczebli edukacji. Oprócz tego środowisko to podzielone jest na „seniorów” i „kadetów” (magistrów). 20% „kadetów” poddawanych jest próbie wytrzymałości psychicznej przez okres ok.3 lat. Zupełnie inaczej ma się sprawa jakości edukacji. Na koniec pozostawię Państwa z następującym pytaniem:

Na jakim podłożu stawiać fundamenty do budowania dialogu w przestrzeniach szkoły?, skoro transformacja ustrojowa nie zmieniła w nas mentalności i nie nauczyła otwartości na drugiego człowieka?

Streszczenie

Niniejsze opracowanie pokonferencyjne zawiera przegląd najważniejszych refleksji nad tym, czym jest dialog i milczenie. Dokonałam porównania oraz omówienia najważniejszych cech dyskusji prowadzonej na drodze szeroko rozumianego dialogu i milczenia. Przedstawiłam czynniki zapewniające spójność dialogu. Zaprezentowałam w nim ważność tych dwóch zjawisk w życiu nie tylko poszczególnych ludzi, ale całych

społeczeństw, którym przyszło żyć w dobie New Age. Ponadto, zaprezentowałam wyniki badań własnych, które miałam możliwość przeprowadzić w latach 1989-2010. Badania miały charakter porównawczy zmieniającej się sytuacji w poszczególnych okresach tj. 1989-2000; 2001-2003; 2004-2010. Wyczerpująco omówiono w nim wyniki badań w aspekcie psychologicznym. Zwróciłam też uwagę na ogromne koszty budowania szeroko rozumianego dialogu w przestrzeniach szkoły i na konsekwencje braku umiejętności w obszarze komunikacji opartej na tak rozumianym sposobie dochodzenia do rozwiązywania nurtujących nas problemów.

To opracowanie ma stać się zaproszeniem do dialogu, który jest wpisany w ludzką naturę, ponieważ wszyscy ludzie z natury są sobie równi. Zostaliśmy stworzeni, by pozostawać w relacji i porozumiewania się za pomocą dialogu. Jednakże starałam się zachować harmonię pomiędzy potrzebą werbalnego porozumiewania się a milczeniem, które w pewnych sytuacjach pozostaje złotem. Oprócz tego prezentuję różne warunki zakłócające te dwa zjawiska i problemy towarzyszące budowaniu dialogu w przestrzeniach szkoły.

Dla budowania dialogu w przestrzeniach szkoły niezbędne są trzy kluczowe elementy. A mianowicie: kreatywność, otwartość, niezależność i zdolności twórcze. Funkcjonują te elementy w pewnej spójności. Niestety ich połączenia nie są zbyt silne, co powoduje często wewnętrzny konflikt jednostki. Na ten fakt też zwróciłam uwagę w niniejszym opracowaniu. Innym elementem budującym dialog jest wytrwałość, która ma szczególne w tym obszarze znaczenie dla realizowania potrzeb wyższego rzędu każdego uczestnika dialogu. Podczas prezentacji wyników badań przedstawiłam różne oblicza uczestników i ich obawy w obszarze funkcjonowania na poszczególnych etapach kształcenia akademickiego.

W części badawczej zwróciłam również uwagę na specyfikę różnic indywidualnych w odczuwaniu i reagowaniu na określone zachowania innych uczestników dialogu. U niektórych respondentów zauważono znaczne obniżenie odporności na krytykę w toku studiowania. Jak wcześniej podkreślałam jest to często wynik wzmożonej wrażliwości intelektualnej (wyniki przedstawia zamieszczona w tekście tabela). Na takim polu oddziaływania krytyki z pewnością pojawiać się będą zakłócenia na drodze budowania interpersonalnego dialogu w relacjach wykładowca-student. W tym miejscu należy nadmienić, że jest to wynik wzmożonej ciekawości poznawczej tzw. głodu poznawczego, potrzeby studiowania, wnikliwości obserwacji oraz umiejętności analizy i syntezy faktów. Bywa tak, że powstają konflikty w obszarze poglądów stron biorących udział w tymże szeroko rozumianym dialogu.

W opracowaniu nie zabrakło również słów na temat rozwiązywania dylematów dotyczących jakości kształcenia oraz ochrony wybitnych jednostek przed Syndromem Nieadekwatnych

Osiągnięć Edukacyjnych. Wnikliwa analiza tekstu pozwoli dostrzec wszystkie te elementy, które próbowałam zaprezentować w streszczeniu.

Słowa kluczowe: aksjologia, dialog, milczenie, edukacja studentów, multikultura, przestrzeń edukacyjna.

Abstract

The study prepared after the conference includes a review of the most crucial afterthoughts concerning dialog and silence. I compared and analyzed the most essential features of a discussion referring to the broadly defined dialog and silence. Moreover, I presented the factors which provide dialog coherence. I also discussed the importance of these two phenomena in life of not only individuals but whole societies living in the New Age. Apart from that, I introduced the results of my own research which I was doing from 1989 to 2010. The research compared the changing situation in specific periods which is the years 1989-2000; 2001-2003; 2004-2010. The research includes an analysis of the results in terms of psychology. Besides, I paid attention to high costs of building the broadly defined dialog at schools and the consequences of the lack of skills in terms of communication based on this way of solving difficult problems.

The study shall be an invitation to the dialog which is incorporated into human nature as all people are equal in terms of nature. We are created in such a way to stay in relationships and communicate through the dialog. However, I tried to keep harmony between the need of verbal communication and silence which in certain situations is golden. Apart from that, I present various conditions disturbing these two phenomena and the problems which appear during the act of building the dialog at schools.

In order to build the dialog at schools three key elements shall be essential: creativity, openness and creative skills. These three elements function in certain coherence. Unfortunately, their connections are not strong enough which often leads to internal conflict of an individual. I emphasized this fact in my study as well. Another element building the dialog shall be persistence which is very significant in this domain as it is used in order to fulfill the higher needs of each participant of dialog. During the presentation of the results of the research I showed various characteristics of the participants and its concerns in the area of functioning at specific stages of academic education.

In the research part I also paid attention to the specificity of individual differences in feeling and reacting to specific behaviours of other participants of the dialog. Some respondents have lower moral immunity to criticism during studies. As I have mentioned before it is often a result of stronger intellectual sensitivity (the results are presented in the table included in the text). In case of such an impact of criticism there can appear disturbances in building interpersonal dialog in relations: a lecturer – a student. It should be emphasized that it results from stronger cognitive curiosity which is called cognitive hunger, need to study, curiosity of observation and skill of analysis and synthesis of facts. In some situations there are conflicts of opinions presented by the parties participating in the dialog.

The study includes also a few words about solving dilemmas referring to the quality of education and protection of eminent individuals from the Syndrome of Inadequate Educational Achievements. Detailed analysis of the text shall allow to notice all these elements which I tried to present in the summary.

Keywords: axiology, dialogue, silence, education students, multicultural, education space.

Bibliografia:

1. Gawroński K., Stefan A. (2006), Wolters Kluwer Polska-Dom wydawniczy ABC, Warszawa.
2. King NJ., Bernstein GA (2001), School refusal in children and adolescents: a review of the past 10 years.. „Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry”. 2 (40).
3. Pilch M. (2006), Wolters Kluwer Polska-Dom wydawniczy ABC, Warszawa.
4. Sobol E. (red.) (1993), Mały słownik języka polskiego, PWN, Warszawa.
5. Psychologia w szkole, nr 1 (29)/2011, Kielce.
6. Psychologia w szkole, nr 4 (24)/2009, Kielce.